

Az Ószövetség világa 1.

Az izraelita család

Az izraeli társadalom alapja, legkisebb egysége a család volt. A többgenerációs nagycsaládokban a legidősebb férfinak volt a legnagyobb tekintélye: ő volt a család feje és papja. Egy átlag izraelita férfinak egy vagy két felesége volt. A második feleség sok esetben az első feleség terméketlensége miatt került a családba (1Sám 1,2). A nő meddőségét Isten büntetésének tekintették. A királyok és az előkelő nagyurak általában kettőnél jóval több feleséget és ágyast tartottak, hogy nevük és dinasztiajuk erejét növeljék. Az öröklést pontosan szabályozták. A férj elválhatott feleségétől, ha valami „illetlenséget” talált benne, de válólevelet kellett adnia (4Móz 24,1). A babiloni fogság utáni időktől egyre nagyobb teret kapott a monogámia.¹ A nők társadalmi helyzete Izraelben sokkal kedvezőbb volt, mint a környező területeken. A mózesi előírások alapján a gyermekek kötelesek voltak tisztelni anyjukat (2Móz 20,12), s a férjek feladatai közé tartozott az is, hogy anyagilag gondoskodjanak feleségükről. Ugyanakkor egy nő a házasságáig apja, házassága után férje házában élt, önállóan nem dönthetett semmiről. Gyakran előfordult, hogy az özvegyen maradt asszonyt férje testvére vagy legközelebbi férfi rokona vette feleségül. Ezt hívjuk levirátusi, azaz sógorházasságnak (5Móz 25,5–10). A sógorházasságból született első fiút az elhunyt örökösének és neve továbbvivőjének tekintették. A végleg magukra maradt asszonyokról a tágabb család volt köteles gondoskodni. A Biblia megemlékezik egy-egy kiemelkedő női alakról, például Debóra próféta asszonyról (Bír 4–5. fejj.), Jefte lányáról (Bír 11. fejj.), egy fiatal izraelita rabszolgalányról a szíriai Naámán háztartásában (2Kir 5. fejj.), Eszter királynőről (Eszter könyve). A zsidó nép Isten ajándékként tekintett a gyermekáldásra. A gyermekszületés szabályozásának minden formája tiltott volt. Az anyák körülbelül hároméves korig szoptatták kisgyermeküket. Egy-egy anyának átlagosan négy gyermeke érte meg a felnőttkort, nagyon magas volt ugyanis a kisgyermekkori halandóság.² Egy többnejű férj minden gyermeke egyenlőnek számított, csak az ágyasoktól vagy nem megengedett kapcsolatokból született utódokat tekintették törvénytelennek. A legkiemeltebb helyzete mégis az elsőszülött fiúnak volt, aki kettős részt kapott az atyai örökségből, és ő részesült az atya által közvetített isteni áldásban is (5Móz 21,15–17). Egy fiú születése nagyobb öröm volt, mint egy leányé, mivel a fiú továbbvitte a család nevét, és jobban lehetett rá számítani a nehezebb munkákban, valamint a családi gazdaság védelmében is. A lányok örökségét a mózesi törvények nem biztosították, csak abban az esetben, ha egy apa fiú utód nélkül halt meg. A gyermekek atyjuk hatalma alatt álltak, de életüket a zsidó hagyományok védték. A fiúkat mintegy ötéves koruktól atyjuk tanította a vallás alapjaira, a gyülekezetben 12-13 éves kortól tekintették őket teljes jogú tagnak. A lányokat anyjuk készítette fel a női feladatokra, de szintén atyjuktól sajátították el a vallás alapjait. A gazdagabb családoknál nevelőket is alkalmaztak.

Családi ünnepek

Névadás – A gyermekek nevét az apa, ritkább esetben az anya adta. (Utóbbira példa Sámuel neve, amelyet édesanyja, Anna adott: 1Sám 1,20.) Az újszülöttet az apa térdére vette, ezzel elismerte őt törvényes gyermekének. A gyermekek „beszélő nevet” kaptak, sok esetben növény, állat, vagy valamilyen jellegzetes tulajdonság alapján nevezték el az újszülötteket. Vallásos családok esetében gyakran teoforikus (Isten nevét magában rejtő) személynevekkel találkozhatunk. Egy-egy személynév gyakran ismétlődött a családon belül egy-két generáció kihagyásával.

Körülmetélés – Nyolcnapos korban a kisfiúkat körülmetélték. Ez az Izrael vallásához tartozás, az Istennel kötött szövetség jelképe volt. Kezdetben az apák, később a papok végezték el ezt a szertartást.

Eljegyzés – Mózes törvényei nem szabták meg, hány éves korban lehetett jegyességet kötni, de a Talmud a későbbiekben szabályozta, hogy a lányok 12, a fiúk 13 évesen köthetnek jegyességet. A fiatalok szülei a tanúk és a lány testvérei jelenlétében megegyeztek a jegyességről. Ezután megírták a házassági szerződést, és Isten színe előtt esküvővel erősítették meg. A vőlegény jegyajándékot (mohár) adott a menyasszony szüleinek. A lánykéréstől a házasságig a lány továbbra is a szüleinél lakott. Ha a jegyesség felbomlott, a mohárt vissza kellett adni.

Házasságkötés (hatunna) – A házasságkötés a legnagyobb családi ünnep volt, sokszor több napon át tartott a vendégeskedés. A menyegzőt többnyire ősszel, szüret után tartották, amikor az időjárás is megenyhült. Az esküvő napján a leány lefátyolozva és felékesítve várta vőlegényét, aki barátaival együtt este indult el a menyasszony kikérésére. A csapat élén a vőlegény barátja haladt. A menyasszony kikérése után a szülők megáldották a fiatalokat, majd mindannyian, az ünneplőkkel együtt, a fiatal pár új otthonába mentek, ahol nagy vacsorát tartottak.

Halotti tor – Temetés után a hozzátartozók számára halotti tort rendeztek, ami sokszor napokig is eltarthatott. A nők közben vissza-visszatértek a sírhoz, és hangosan elsiratták az elhunytat.

Vendégség – Családi körben ünnepelték meg a gyermekek születését, elválasztását, vendégek érkezését. A vendégszeretet az ókori időkben kötelesség volt. A ház ura a vendég elé sietett, udvariasan köszöntötte, kézen fogva a házba vezette, megmosta lábát, s a legjobb ételekkel és italokkal szolgált neki.

Társadalom

Sámuel próféta korától a királyság intézménye alakult ki Izraelben (kb. i. e. 1050). Az első királyt, Sault, sorsolással választották meg, később a hatalom általában a családon belül öröklődött, de gyakoriak voltak a királypuccok is. A királyt ünnepélyesen, olajjal való felkenés után fogadták el törvényes uralkodónak. Az északi királyok előbb Tirzában, majd Omri után (i. e. 9. század) Szamáriában, a déli királyok Jeruzsálemben rendezték be székhelyüket. A király fehér vagy bíborszínű ruhában járt, fején különleges koronát ('atara) viselt. Trónját faragott elefántcsonttal díszítették. Hatalmi jelvénye kezdetben egy egyszerű pásztorbot volt, amelyet később bearanyoztak és díszítettek (sebet).⁴ Külön testőrség védte, melynek tagjai nem egyszer idegen zsoldosokból kerültek ki (2Sám 8,18; 15,18 stb.). A király legfontosabb bevételei a rendszeres és rendkívüli adókból, a terménybeni ajándékokból, robotmunkából, valamint a vámok hasznából származtak. A király elsődleges szerepe Isten törvényének képviselője volt. Ez azonban csak ritka és rövid időszakokban teljesült. 613 mózesi parancsolat szabályozta az emberek egymás közti kapcsolatait. A király volt egy személyben a legfőbb törvényhozó, végrehajtó és bíró. Rendelkezéseit hírnökei továbbították az ország minden részébe. A nagyobb perekben sok esetben maga az uralkodó döntött. Dávid a falusi bíráskodás ellátásával a lévíták egy csoportját bízta meg (1Krón 23,4). Josafát megreformálta a bírói intézményt a korrupció miatt. Fellebbviteli törvényszékeket szervezett Jeruzsálemben, és szigorúan ellenőrizte az általa megbízott bírókat (2Krón 19,5–11). Az izraeli büntetőjog alapelve a „jus talionis” volt, azaz ki miben vétkezett, ugyanazzal kellett

bűnhődnie (5Móz 19,21). Ez összhangban állt a korabeli közel-keleti joggyakorlattal. A magántulajdon elleni vétség büntetése viszont általában enyhébb volt, mint más országokban. Az izraelita büntetőjog egyik legsajátosabb eleme azonban a vallással szembeni vétségek igen szigorú büntetése volt. Főbenjáró vétségek esetében a bűnöst megkövezték. Ennek végrehajtását a tanúk kezdték, és a többi jelenlévő folytatta. Ez a büntetés sújtotta a vallás ellen vétkezőket és a házasságtörőket. Az ókori izraelita jogszokás sajátos eleme volt, hogy Mózes törvényei teret adtak a vérbosszúnak. Ez azt jelentette, hogy egy meggyilkolt ember rokonai saját maguk is bosszút állhattak a vélt tettesen (5Móz 19,6). Ha azonban a gyilkossággal vádolt izraelita a Mózes által megnevezett menedékvárosba futott, akkor kegyelmet kaphatott ügye kivizsgálása idejére, valamint esetleges ártatlansága, vagy a véletlenségből bekövetkezett gyilkosság esetén (5Móz 19. fej.). A hadsereg vezetői és a királyi hivatalnokok alkották a társadalom legfelsőbb rétegét. A köznép jogilag három csoportra oszlott: izraeliták, jövevények és rabszolgák. Ha egy jövevény körülméltette magát, akkor prozelitának nevezték, aki részt vehetett a nagy vallási ünnepeken, és egy izraelita közvetítésével áldozatokat is bemutatathatott. Az izraelita népből elszegényedett és adórszolgásgába került családok minden ötvenedik, azaz jubileumi évben felszabadultak. Volt gazdájuk megajándékozta vagy pénzzel látta el őket (5Móz 15,13– 14). A mózesi törvények arról is gondoskodtak, hogy a rabszolgák is megpihenjenek szombatnapon (5Móz 5,14).

Folytatjuk...

Nagy Viktória

<http://www.jelek.hu>